

Tarihi Kabataş (Fotinos) Mahallesi Merkez Cami ve Süreç İçerisinde Geçirdiği Değişiklikler

Hamide TEMEL

*Maltepe Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, İç Mimarlık Bölümü
hamidebilgen@maltepe.edu.tr*

Özet

Önceleri sadece Cuma namazı kılınan büyük mescidler olan camiler, müslümanların sosyal, kültürel ve hatta siyasal konularda bilgi edindikleri bir merkez olmuştur. Trabzon şehrinin Çaykara ilçesi Kabataş Mahallesi'nde bulunan cami 1811 yılında inşa edilmiştir. Cami ilk günden yakın geçmişe kadar sözü geçen konularda bir merkez olarak kullanılmıştır. Kalem işi süslemeleri, ahşap oyma süslemeleri, geometrik süslemeleri, mimari tasvirleri ile cami Çaykara ve çevresindeki camiler içerisinde Batılılaşma Dönemi üslup özelliklerini en çok yansıtan yapılar arasındadır.

Çalışma kapsamında, Trabzon Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından korunan, mülkiyeti Trabzon Vakıflar Bölge Müdürlüğüne ait olan ve 2015 yılında restore edilen, sanat tarihi açısından çeşitli kaynaklarca farklı açılardan konu edinilen caminin geçmişten günümüze geçirdiği yapısal değişikliklere değinilecek olup, plan, malzeme ve süsleme özellikleri incelenecektir.

Yerinde inceleme, fotoğraflama, literatür taraması, yerel halk ile görüşme yöntemi kullanılarak yapılan nitel bir araştırma değerindeki bu çalışma, kırsal bölgelerdeki benzer camilerin de korunması ve onarılmasına örnek teşkil etmesi adına önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Kabataş Mahallesi Merkez Cami, taş süslemeler, ahşap oyma süslemeler, kalem işi süslemeler

Historical Kabatas Neighborhood Central Mosque and its Changes in the Process

Abstract

Mosques, which used to be big masjids where only Friday prayers were held, became a center where Muslims learned about social, cultural and even political issues. The mosque, located in Kabataş Neighborhood of Çaykara district of Trabzon city, was built in 1811. The mosque has been used as a center for the aforementioned issues from the first day until recently. With its hand-drawn ornaments, wood carving ornaments, geometric ornaments, architectural descriptions, the mosque is among the structures that most reflect the stylistic features of the Westernization Period among the mosques in and around Çaykara.

Within the scope of the study, the structural changes of the mosque, which was protected by the General Directorate of Foundations and restored in 2015, and which has been the subject of various sources in terms of art history from different perspectives, will be mentioned, and its plan, material and ornamental features will be examined.

This study, which is a qualitative research using on-site examination, photography, literature review, and interview with local people, is important in terms of setting an example for the preservation and restoration of similar mosques in rural areas.

Keywords: Kabatas Neighborhood Central Mosque, stone ornaments, wood carving ornaments, hand-drawn ornaments

1. GİRİŞ

Yakın tarihte (2012 yılı) büyükşehir olan Trabzon'un Çaykara ilçesinde hala bozulmamış tarihi cami örnekleri görmek mümkündür. İlçenin kuzeydoğusunda yer alan Kabataş Mahallesi'nde bulunan cami bu örnekler arasında yer almaktadır.

Çaykara ve çevresindeki camiler içerisinde Batılılaşma dönemi üslup özelliklerini en fazla yansıtan ve mimari tasvirleri bakımından bu çevredeki tek örnek (İnce, 2004) olan 1811 yılında inşa edilmiş cami Anadolu Selçuklu geleneğine dayanan ahşap destekli cami özelliği de göstermektedir.

Duvar resimleri ve kök boyası ile yapılan bezemelerin Osmanlı Devleti'nin ilk devirlerinden itibaren kullanıldığı ve yaygınlaşarak tüm coğrafyada mimari eserlere uygulandığı bilinmektedir (Karaaslan, 2021). Sözü geçen camide bu örneklerle rastlamak mümkündür. Bulunduğu mahallenin en yoğun yerleşim yerinde yer alan ve 210 yıldır ibadete açık olan caminin, günlük ibadetlerin yapıldığı, Kuran eğitiminin verildiği, cenaze, nikah, mevlid gibi merasimlerin yapıldığı, mahallelinin avluda toplanıp sohbet ettiği bir merkez olduğu söylenebilir. Hatta 1970'lerin sonuna kadar avluda bulunan 2 katlı bir başka yapıda eğitim öğretim hizmeti verildiği de bilinmektedir.

Tarihi ve mimari özelliklerinin yanında mahalle ecdadının da yıllar içerisinde eğitim aldığı ve/veya farklı bir şekilde bulunduğu bir mekan olması ve içerisinde "Sakal-ı Şerifin" bulundurulması da camiye bölge halkı için önemli kılmaktadır. Böyle bir tarihi yapının Trabzon Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından koruma altına alınması ve yakın geçmişte restore edilmiş olması son derece önemlidir. Makale kapsamında yapının konumu, mimari özellikleri ve süslemeleri hakkında restorasyon aşamasında yapılan müdahaleler ile birlikte mevcut durumu üzerinden bilgilere yer verilecektir.

1.1. Kabataş (Fotinos) Köyü ve Tarihçesi

Trabzon'un 1461 tarihinde fethine kadar Rum Eyaleti - Trabzon Vilayeti - Of Sancağı'na bağlı bir nahiye, 1925'te Trabzon ili Of ilçesine bağlı bir nahiye, 1948'de ise Trabzon iline bağlı bir kaza (ilçe) olan Çaykara, Doğu Karadeniz'in en büyük ili konumundaki Trabzon'un 75 km doğusunda bulunmaktadır (Bayraktar, 2018).

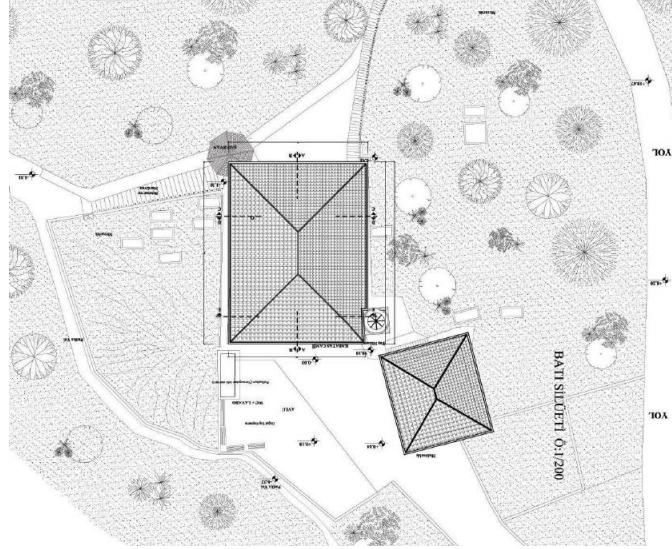
Çaykara ilçesine 5 km uzaklıkta bulunan ve kuruluşu 15. yüzyılın sonlarına dayanan Kabataş Köyü'nün eski adı Fotinos olarak bilinmektedir. Köyün ileri gelenleri ile yapılan görüşmede Fotinos isminin kimi söylemlere göre Rumca ışık ve güzellik anlamına gelen Fotino kelimesinden geldiği, kimi söylemlere göre ise Oğuz boyu olan "Fotin-uz" dan geldiği söylenmektedir.

Trabzon'un fethinden sonra köye yerleşen ailelerin ormanlık alanları ziraat alanlarına dönüştürmesi ile yerleşim alanı olan Kabataş (Fotinos) Köyü 1681 tarihli Avariz Haneleri Defterinde* Of ilçesi sınırları içinde belirtilen 91 köyden biri olarak bilinmektedir (Bostan, 2002).

1.2. Caminin Konumu ve Mimari Özellikleri

Trabzon İli Çaykara İlçesi Kabataş Köyü'nde bulunan cami, Çaykara Merkez'e kuzeydoğu yönünde 2,7 km uzaklıkta bulunmaktadır. Güney yönüne doğru, meyilli bir arazi içerisinde yer alan caminin doğu ve batı cephelerinin baktığı kısımlarda mezarlık, kuzey doğu ucunda zemin kotu altında tuvalet, güney doğuda şadırvan, kuzey batı ucunda ise muhtarlık binası yer almaktadır (Şekil 1).

* Avarız XV. ve XVI. asırlarda olağanüstü hallerde alınan, XVII. asırda ise düzenli olarak alınmaya başlayan ve 1830 yılında da kaldırılan bir vergidir.

Şekil 1. Vaziyet planı.

Çaykara’da bulunan camiler Trabzon’un kırsal kesimlerinin genelinde olduğu gibi kare veya dikdörtgen plan tipine sahiptir. Arsa alanı 359 m² olan caminin dış ölçüleri 13,80x9,70 m, harimin ölçüleri ise 8,50x9,20 m’dir. Duvarları moloz taş olan yapının toplam iç alanı ise 149 m²’dir.

Kabataş Merkez Cami, bölgedeki Osmanlı merkezi mimarlık pratiklerinde, son cemaat mahallinin yaygın (biçimini ve konumunu kimi örneklerde sürdürmese dahi, en azından) işlevini sürdürdüğü düşünülen bir mekanı bünyesinde barındıran camiler arasında, son cemaat mahallerinin klasik konum ve işlevini tekrar ederek inşa edilmiş, yani caminin kuzey duvarı önüne yerleştirilmiş bir yarı açık ya da kapalı mekan düzenlemesi olan camilerden biridir (Tuluk ve Kazaz, 2015).

Son cemaat mahallini barındıran giriş bölümü önde altı, yanlarda iki olmak üzere toplam sekiz ahşap direk ile desteklenmiştir. İbadetin yanı sıra mahallelinin namaz öncesi ve sonrası oturup sohbet ettiği, köyün çocuklarına dini eğitiminin verildiği mekan olarak da kullanılan son cemaat mahallinde bu işleve uygun olarak oturma elemanları düzenlenmiştir.

Son cemaat mahalleri genel olarak değerlendirildiğinde; tek ya da iki katlı oluşuna, açık ya da kapalı oluşuna bağlı olarak üç farklı tipolojiye sahiptir. Bunlar; harim ve mahfil katı boyunca tümüyle açık son cemaatler, harim katı boyunca açık, mahfil katı hizasında kapalı olan son cemaatler ile harim ve mahfil katı olmak üzere iki katlı olup her iki katı da açık düzenlenmiş olan son cemaatlerdir (Zorlu, 2017).

Söz konusu camide ilk yapılışında hangi tip olduğu bilinmemekle beraber, son yapılan restorasyon öncesi, harim katı boyunca açık, mahfil katı hizasında kapalı olan son cemaat mahallinde restorasyon sürecinde üst mahfildeki camekanlar kaldırılarak harim ve mahfil katı boyunca tümüyle açık son cemaat mahalleri oluşturulmuştur (Şekil 2).

Son cemaat mahallinin orta aksından kemerli, iki kanatlı ahşap bir kapı ile iç mekana giriş yapılmaktadır. Girişte harim kısmından önce, sağ ve sol aksta tek basamaklı, etrafı ahşap korkuluk ile çevrili, kadınlar mahfilinin altında kalan müezzin mahfili bulunmaktadır.

Tek katlı camilerde taş duvarlar mahfil hizasına kadar yükselmekte, bunun üzerine ahşap yağma duvarlar gelmektedir (Karpuz, 1990). Ancak harim ve mahfil katı olmak üzere 2 katlı olan bu camide mahfilin yaslandığı kuzey duvarı mahfile kadar yükseltilirken diğer duvarlar çatıya kadar yükseltilmiştir. Kaba yonu andezit taşı ile yağma (kâgir) sistemde inşa edilen caminin duvarlarının tamamı sonradan sıvanıp boyanmıştır. Taş cephelerin pencere ve

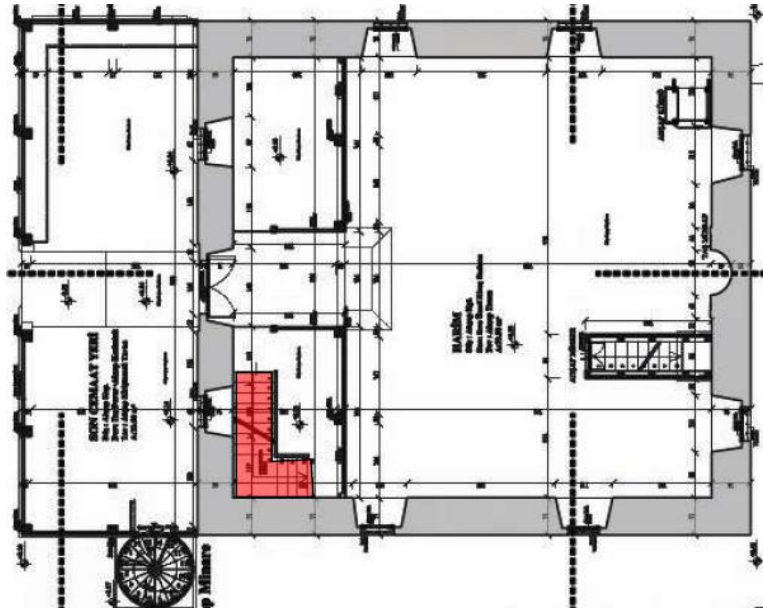
kapılarında söve ve lentolarda düzgün kesme taş, ahşap cephelerde kafesli ve sürgülü ahşap kapaklı ahşap pencereler görülmektedir.

Şekil 2. Restorasyon öncesi (İltar vd., 2013) ve sonrası caminin görünümü.

Bölge camilerinde genellikle, mahfil katına ulaşım ana mekana yerleştirilen merdivenle sağlanmıştır. Neredeyse bölge kırsal camileri için standart uygulama olsa da bazı özel düzenlemelerle mahfil katına ulaşımın ana mekan dışına taşındığı (doğrudan ya da bir merdivenle) özgün örnekler de dikkat çekmektedir (Tuluk ve Kazaz, 2015). Söz konusu cami de bu örnekler arasında yer almaktadır.

Camide Batı cephesinden ahşap bir merdiven ile çıkılan dış mahfil sekiz ahşap direklerle desteklenmiştir. Son yapılan restorasyonun raporunda bu kata çıkan merdivenin geçirdiği değişikliklerin öncesinde cepheden değil de iç mekandan verildiğini görmek mümkündür (Şekil 3).

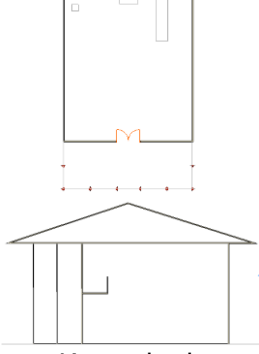
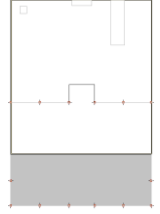
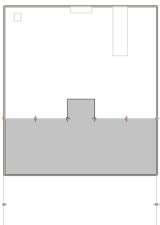
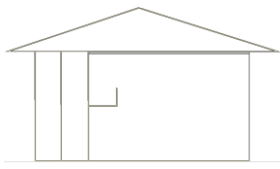
Şekil 3. Restitüsyon 1. Dönem, mahfile çıkışı sağlayan merdiven (İltar vd., 2013)

Dış mahfilden girilen kadınlar mahfili ise içeride altı ahşap direklerle desteklenmiştir. I plan tipine sahip mahfil katı harimin kuzeyinde bulunmaktadır.

Ahşap tavanlı cami geleneğinin Selçuklular Devri'ne kadar indiği ve ahşap kullanımının coğrafi bir zorunluluktan ziyade bir tercih olduğu da bilinmektedir. Sonraki dönemlerde de devam ettirilen ahşap tavanlı cami geleneği Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde sadece cami mimarisinde değil, konaklar gibi sivil mimaride de hımış duvar ve ahşap tavanın bir arada uygulandığı görülmüştür. Bu teknik, XVIII ve XIX. yüzyıllarda sıkça uygulanmış ve kendine özgü kalem işi bezemeleriyle bir arada kullanılmaya başlanılmıştır (Koçyiğit, 2019).

Bölgede yaygın olarak görülen kademeli-göbekli tavan örtüsüne bu camide rastlanmamaktadır. Düz ahşap tavanlı ve tamamen kalem işi süslemeler ile bezeli olan caminin üst örtüsü kiremit kaplı kırma çatıdır. Örtünün saçaklarının geniş tutulduğu görülmektedir. Yağışlı bir bölgede olan cami bu şekilde yağıştan korunmuştur.

Tablo 1. Caminin Bölümleri

	PLAN ŞEMASI	GÖRSELİ
CAMİ	 Kare planlı	
SON CEMAAT MAHALLİ	 Harim ve mahfil katı olarak 2 katlı	
MAHFİL	 I tipi plan	
TAVAN	 Düz tavan	

Son restorasyon öncesi betonarme kemerler ve sütunlarla özgün hali bozulmuş halde olan şadırvan, özgün haline yakın bir şekilde ahşap sütunlar ile desteklenmiş bir çatı ile örtülmüştür.

Bayburt taşıyla inşa edilmiş olan minare, kuzeybatı köşesinde camiden bağımsız olarak yer almaktadır. Kare kaideli minarenin gövdesi çokgendir. Yatay profillerle belirlenmiş altlığa sahip şerefemin korkuluğu kapalı tutulmuştur. Çokgen peteğin yukarısındaki külah, bakırdır. Girişi, kaidenin doğu yüzünde ve basık kemerlidir. Ancak 1979 yılından önce camide son cemaat bölümünden giriş sağlanan ahşap bir minarenin yer aldığı ve zamanla deforme olup söküldüğü restorasyon raporunda verilen bilgilerden edinilmiştir.

2. CAMİNİN SÜSLEMELERİ

Bölgede süslemeler, taş oyma, ahşap oyma ve nakış/kalem işi olarak üç farklı teknikte karşımıza çıkmaktadır. Taş süslemeler genellikle geometrik, bitkisel ve sembolik şekillerle kapı sövelerinde ve mihraplarda; ahşap süsleme ise cemaat mahallerinin değişik kısımlarında kapı kanatlarında, iç mahfillerde, ahşap mihraplarda, minber, kürsü ve tavanlara kadar daha geniş bir kısımda görüldüğü (Karpuz, 1990) bilinmektedir.

Kabataş Mahallesi Merkez Cami'sinde taş oyma, ahşap oyma ve nakış/kalem işi tekniklerini bir arada görmek mümkündür.

2.1. Taş Oyma Süslemeler

Taş oyma süslemeye caminin sadece kible duvarının ortasında bulunan, düzgün kesme taş ile yapılan mihrabında rastlanmaktadır (Tablo 2). Sığ bir niş şeklinde tasarlanan mihtapta, taş oyma yapılan tüm motifler ve sağ üst köşesinde bulunan 1872-1873 tarihli kitabe 2015 yılında yapılan restorasyon öncesine kadar yağlı boya ile çeşitli renklerde çiçek desenlerine boyandığı için anlaşılamıyordu (Şekil 4). Ancak son yapılan restorasyonda yağlı boya raspası işlemi neticesinde aslına uygun hale getirilmiştir.

Tablo 2. Camide Bulunan Taş Süslemeler

TAŞ OYMA SÜSLEMELER		
	Açıklama	Görseli Yeni/Eski
Mihrap	Caminin mihrabında taş oyma süslemeleri görmek mümkündür. Bu süslemeler geometrik formlar ve üst kısmında bulunan iki çiçekten oluşan bitkisel şekiller olarak karşımıza çıkmaktadır.	

2.2. Ahşap Süslemeler

Giriş kapısı, kürsü ve en yoğun olarak da minberde ahşap oyma süslemeler görmek mümkündür (Tablo 3).

Tablo 3. Camide Bulunan Ahşap Oyma Süslemeler
AHŞAP OYMA SÜSLEMELER

	Açıklama	Görseli Yeni/Eski
Kapı kanatları	Caminin giriş kapısının kanatları 4 ayrı parçadan oluşmaktadır. Ön kısmında yılankavi kıvrımlardan oluşan süslemeler dikkat çekmektedir. Bu süslemelerin altında dikdörtgen form içerisinde 8 rakamı işlendiği görülmektedir. Ayrıca her iki kanatta birer tane olmak üzere 2 adet ahşap oyma olarak yapılmış kitabeler bulunmaktadır. Kapı kanatlarının arkasında herhangi bir süslenme bulunmamaktadır.	
Minber	Ahşap oyma süslemenin yoğun bir şekilde görüldüğü minberin kapı sövelerinin ön yüzeylerinde yılankavi şeritler bulunmaktadır. Kapı kanatlarında natürmortlar, vazodan çıkan laleler görülür. Her iki yan yüzey de kare motiflerden oluşmuştur. Ayrıca iç içe geçmiş 2 eşkenar üçgenden oluşan mühr_i Süleyman diye adlandırılan altı köşeli yıldızlar dikkat çekmektedir. İhtişamlı taç kısmının ortasındaki kafesli bölümü dışı kıvrımlar çevrelemektedir.	
Kürsü	Dört adet kare tabanlı ayağı bulunan kürsüde bir kare içerisinde dört kollu yıldızlar bulunan oymalar ve ajurlu görünümü dikkat çekmektedir. Ayaklarda süslemeler devam etmektedir ancak öndeki ayakların birinde süsleme bulunmaması sebebi ile parçanın sonradan eklendiğini söylemek mümkündür.	

Giriş kapısı, restorasyon öncesinde caminin genelinde olduğu gibi yağlı boya ile boyanmıştır. Dört parça panonun birleşimi ile oluşan kapının ön yüzeyi oldukça yoğun süsleme içerirken arka yüzeyi sade bırakılmıştır. Ahşap oyma süslemelerin yanı sıra giriş kapısının üzerindeki kitabeler de dikkat çekmektedir. Kapının ana malzemesi üzerine yazılmış olan 1872-1873 tarihli kitabeler (Tablo 4) 2015 yılında yapılan restorasyon

öncesine kadar caminin genelinde olduğu gibi çeşitli renklerde yağlı boya ile boyanmış bir şekildedir.

Tablo 4. Camide Bulunan Kitabeler

	GÖRSELİ	OKUNUŞU
GİRİŞ KAPISI, SOL KANAT		"iftâhlenâ hayrû'l-ebvâbVakfım iptal idenler lâıık olur lâ'neteEl mülâkkab Kara Ömer müsemmâ Bilâl sene 1289" (İnce, 2004).
GİRİŞ KAPISI, SAĞ KANAT		Tarihi yazmadığı için okunuşu verilmemiştir.
MİNBER SOL YAN		".....hayrât iden himmet ol mağfur Alidir bir üstadı verirdi san'ata ziynet... Hafız ismi san'atta ma'mûr Ey ziyaret eyleyen ihvân-ı din Kadioğlu ruhuna bir Fatiha sene 1229" (İnce, 2004).
MİNBER SAĞ YAN		"Lâ-ilâhe illallah Muhammedün resûlullah Ey gelüb bunda ibadet eyleyen ihvân-ı dinlutf idüb bu Kadioğlu ruhuna rahmet oku Ebubekir Ömer Osman Ali sene 1236 Rıdvân-Allahü teâlâ aley-hümâ ecmaîn ya gaffar ya settâr" (İnce, 2004).

Tamamen ahşap olan minberde yuvarlak yüzeyli oyma, düz yüzeyli oyma, kafes oyma ve kakma teknikleri kullanıldığı görülmektedir. İki kanatlı kapısı olan minberin, süpürgeliği yoktur. Geçit kısmı, ahşap malzemeyle nispeten kapatılmıştır. Korkulukları parmaklık şeklinde olan minberin aynalıği çıtalarla karelere bölünmüş içerisine geometrik şekiller yerleştirilmiştir. Ayrıca minberin kapı kanatlarında ve doğu cephesinde natürmortlar da dikkat çekmektedir. Ayaklı bir vazodan çıkan lalelerin, biçimi ve boyutlarındaki küçük farklılıklar dışında neredeyse aynı olduğu görülmektedir.

Yoğun olarak ahşap işçiliği içeren minberdeki iç içe geçmiş iki eşkenar üçgenden oluşan altı köşeli yıldız formundaki Mühr-i Süleymanlar (Şekil 5) ve 1813-1814 tarihli ve 1823-1824 tarihli, bulundukları yere çivi ile çakılmış durumdaki kitabeler (Tablo 4) dikkat çekmektedir. Dizel ve Özkaya'nın (2019) dayandığı Pala, Mühr-i Süleyman (Süleyman'ın mührü) olarak ifade edilen altı köşeli yıldızın, Yahudi ve mason ustaların eserlerinde olduğu kadar İslam süsleme sanatlarının metal, ahşap, mimari, dokuma gibi pek çok dalında nakış amaçlı, yapı süslemelerinde göbek motifi olarak sıkça kullanıldığını belirtmiştir.

Şekil 5. Minberdeki Mühr-i Süleyman

2.3. Kalem işi Süslemeler

Kalem işi süslemelere yapının kuzey dış duvarı hariç her noktasında rastlanmaktadır (Tablo 5). Alçı ve ahşap üzerine yapılan bu süslemeler yoğunlukla bitkisel süsleme olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun dışında geometrik süslemeler, yazılar, mimari ve mimari olmayan bir takım tasvirlerle rastlanmaktadır.

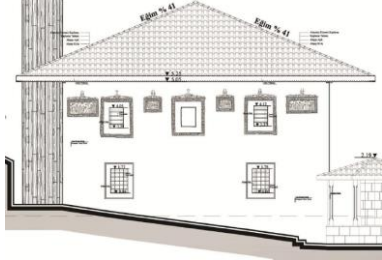
Geometrik süslemeler harim pencereleri için oluşturulan nişte baklava motifleri olarak görülmektedir.

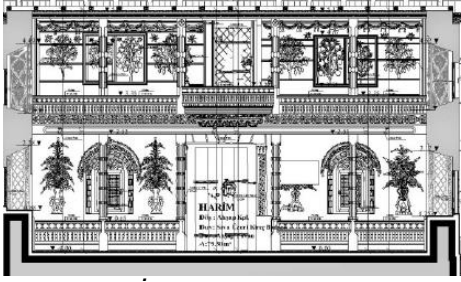
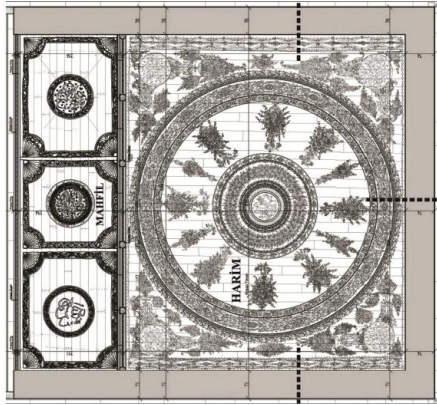
Kuzey duvarı hariç diğer dış duvarlarda sülüs yazıları, kuzey duvar hariç iç duvarlarda ise Allah'ın 99 isminden (Esmâ-yı Hüsnâ) oluşan yazılar bulunmaktadır.

Mimari tasvirler doğu ve batı duvarlarında görülmektedir. Karşılıklı iki duvarda da cami tasvirleri vardır. Bu tasvirlerde şerefe kapıları ile kible yönü arasındaki terslik dikkat çekmektedir.

Harim, mahfil ve üst kattaki son cemaat mahallinde olmak üzere 3 farklı desende kalem işi ile bezenmiş tavanlar görmek mümkündür. Genel olarak kırmızı zemin üzerine bitkisel süslemeler hakimdir. Ancak üst kattaki son cemaat mahallinde sarı zemin üzerinde mavi bitkisel süslemeler ile bezenmiş bir kuşak içerisinde baklava dilimleri ve merkezde geometrik formları içine alan bir daireyi çevreleyen bitkisel motifler içeren kuşak görülmektedir.

Tablo 5. Camide Bulunan Kalemîşi Süslemeler

KALEMÎŞİ SÜSLEMELER		
	Açıklama	Görseli
Dış Duvarlar	Yapının kuzey duvarı dışındaki tüm duvarlarda beyaz zemine siyah ile yazılmış sülüs yazıları bulunmaktadır. (İltar vd., 2013)	

İç Duvarlar	İç duvarlarda mavi, siyah ve kırmızı zemine beyaz ile yazılmış, yeşil zemin üzerine ise sarı ile yazılmış sülüs yazıları bulunmaktadır. Aynı zamanda çeşitli renkler üzerine siyah ile yazılmış Allah'ın 99 ismi (Esmâ'-yi hüsnâ) yazı kuşağı şeklinde görülmektedir. Yazılar dışında mimari tasvirler, çeşitli motifler (baklava, çiçek, perde vs.), pencere kapaklarında nar ağacı motifleri, harimde sağ ve sol yüzeylerde natüralist bitkisel süslemeler göze çarpmaktadır. (İltar vd., 2013)	
Tavan	Tavan kırmızı zemin üzerine bitkisel süslemeler ile bezelidir. Restorasyon aşamasında yapının bütününe müdahale yapılmasına karşın tavana dokunulmadığı dikkat çekmektedir. Harimin tavanında Allah ve Muhammed yazan yuvarlak bir madalyon ve etrafında üç daire kuşak bulunmaktadır. Kadınlar mafiline bitkisel kuşaklar, üst kattaki son cemaat mahallinde ise geometrik formları içine alan bir daireyi çevreleyen bitkisel motifler içeren kuşak görülmektedir. (İltar vd., 2013)	

3. RESTORASYON AŞAMASINDA YAPILAN MÜDAHALELERİN KISA ANLATIMI

Cami, özgün strüktürel yapı karakteri, plan şeması, cepheleri ve özgün mimari elemanları korunarak çağdaş yaşam standartlarına uygun olarak sağlıklılaştırılıp onarılmıştır.

Restorasyon öncesi Marsilya kiremidi ile kaplı çatı, konstrüksiyonu sökülerek yenilenmiş ve gerekli yalıtımlar yapılarak üzerine klasik tip alaturka kiremit döşenmiştir. Yapının çatı örtüsü ve taşıyıcı elemanlar (mertek, aşıklar, dikmeler) incelenmiş değiştirilmesi gereken elemanlar değiştirilmiş ve renkli sac malzemeden oluk ve yağmur iniş boruları eklenmiştir. Son cemaat bölümündeki deforme olmuş ahşap döşeme ve kirişlemeler sökülerek yerine aslına uygun ahşap döşeme yapılmıştır. Niteliksiz demir giriş kapısı sökülerek yerine uygun demir kapı yapılmıştır. Giriş kapısının batısında yer alan niteliksiz betonarme korkuluk ve duvar sökülerek yerine ahşap korkuluk yapılmıştır.

Bu bölümde yer alan ahşap elemanlar itinalı yağlı boya raspası işlemi neticesinde temizlenmiş, bozuk kısımları onarılmış ve üzerine 2 kat ahşap koruyucu sürülmüştür. Son cemaat mahallinin girişi önünde yer alan beton tabaka sökülmüş mucartalı andezit taş ile kaplanmıştır.

Yağlı boya ile çeşitli renklerde boyanmış olan harime girişi sağlayan ahşap giriş kapısı üzerine itinalı yağlı boya raspası uygulanmış, bozulan kısımlar tamamlanmış ve üzerine ahşap koruyucu sürülerek aslına uygun bir duruma getirilmiştir.

Harimde yer alan tüm ahşap elamanlarda; ahşap sütun, dikmelerde, minber ve kürsüde yağlı boya temizliği yapılmış ve bozuk olan kısımlar aslına uygun olarak onarılmıştır. Mihrapta itinalı yağlı boya raspası yapılmış, bozuk ve deforme olmuş bölümler onarılmıştır. Mevcut ahşap tavan kaplamasının üzerindeki bozulmaların düzeltilmesi ve üzerinde yer alan kalem işlerinin ihya edilerek eksik kısımlarının aslına uygun olarak tamamlanması öngörülse de bu işlem yapılmamıştır. Mahfil katındaki ahşap duvarlara kalem işleri zarar görmeyecek şekilde itinalı yağlı boya raspası yapılmış ve zarar görmüş kalem işleri aslına uygun ihya edilmiştir. Ahşap sürgü pencereler, mahfil korkulukları ve sütunlara itinalı yağlı boya raspası yapılmış, bozuk olanlar aslı doğrultusunda yenilenmiş ve ahşap koruyucu sürülmüştür.

Ayrıca üst mahfile ulaşımı sağlayan merdiven batı cephesinde tamamı ahşap olarak yenilenmiştir. Kadınlar mahfiline giriş üst mahfilden yapılmıştır. Üst mahfilde yer alan pencereler kaldırılmış, sütun, ahşap korkuluklar ve ahşap kapıya yağlı boya raspası yapılmış ve bozuk kısımları aslına uygun olarak onarılmıştır.

Üst mahfilin ahşap döşemesi sert ağaç malzeme ile yenilenmiştir ve üzeri halı kaplanmıştır. Bu kısımda bulunan tavanın sökülmesi ön görülse de böyle bir uygulama yapılmamıştır. Dış cephede çimentolu harç ve horasan harcı sökülüp (kalem işleri zarar görmeyecek şekilde), kumlama ile yüzey temizliği yapılmış, bozuk olan taşlar aslı doğrultusunda yenilenerek, horasan harcı ile yeniden sıvanmıştır. Pencereler, projedeki detayına uygun olarak yenilenmiştir. Pencere korkuluklarındaki deformasyonlar giderilmiş, yağlı boya raspası yapıldıktan sonra üzerine 2 kat siyah mat yağlı boya sürülmüştür.

Minarenin iç ve dış tüm taş yüzeylerinde itinalı taş yüzey temizliği yapılmış, tüm taş yüzeyler temizlenmiş ve bozuk taşlar aslına uygun olarak yenilenmiştir. Bakır alemde ve kurşun külahta temizlik yapılmıştır.

4. SONUÇ

Araştırmada, Trabzon ili, Çaykara ilçesinde bulunan ve kayıtlarda 1811 tarihli olarak geçen, Doğu Karadeniz Bölgesi kırsal cami örneklerinden olan Kabataş Mahallesi Merkez Camisi konu edilmiştir.

İnşa edildiği tarihlerde medrese işlevi de gören cami 1970'lerin sonuna kadar bahçesindeki binada eğitim işlevini gerçekleştirmeye devam etmiştir. Ancak yeni yapılan okul binası ile birlikte, inşa edildiği günden yakın geçmişe kadar, mahalle halkı için bir merkez niteliğinde olan cami, köy nüfusunun çoğunun göç etmesi ve/veya Çaykara'nın merkezine yerleşmesi, yaşlı nüfusunun azalması gibi sebeplerden ötürü bu özelliğini büyük oranda yitirmiştir.

Mimari özellikleri ve süsleme teknikleri açısından incelenen ve geçirdiği değişiklikler kapsamlı bir şekilde anlatılan yapının Batılılaşma Dönemi üslup özelliklerini taşıdığı görülmüştür.

Yapı detaylı bir şekilde incelendiğinde, kible duvarına dayalı olan minberin duvar ile arasında alçı sıvanın bulunmayışı, doğrudan duvarın inşa malzemelerinin görünüyorması, minberin buraya daha sonraki bir tarihte konulmayıp, caminin inşa edilmesiyle birlikte yerini aldığını göstermektedir (İnce, 2004).

Caminin süslemeleri başlığı altında detaylıca anlatılan kitabeler incelendiğinde, kayıtlarda 1811 yapımlı gösterilen caminin eski cami olduğu, şimdiki yapının ise 1872-1873 yılında yapıldığını ve minberin bu yapıya taşındığı yorumu yapılmıştır (İnce, 2004).

Mahalle muhtarının azası ile yapılan görüşmedeki, önceleri ırmağın sol tarafında kalan bölgede olan caminin daha sonraki tarihte şu anda olduğu bölgeye taşındığı ifadesi bu bilgiyi desteklemektedir.

Kareye yakın dikdörtgen planlı, harim ve mahfil katı olarak 2 kattan oluşan son cemaat mahalli ve I plan tipinde mahfili ile plan tipolojisi olarak çevredeki camilerden farklılık göstermeyen yapının kuzey duvarının mahfile, diğer tüm duvarların ise çatıya kadar yükseltilmiş olması, bölgedeki duvar örme tekniklerinden farklı olarak karşımıza çıkmaktadır.

KAYNAKLAR

- Bostan, M.H., (2002) XVII. Yüzyıl Avariz ve Cizye Defterlerine Göre Of Kazasının Nüfusu ve Etnik Yapısı, Kongre Bildirileri, (9-13 Eylül2002), XIV. Türk Tarih Kongresi, Ankara.
- Bayraktar, M.S., (2018) Tarihî Ahşap Bir Köprü: Çaykara - Eğridere Köyü Kiremitli Köprü, Sanat Tarihi Dergisi, sayı 27, 53-81.
- Dizel, T. ve Özkaya, K., (2019) "Geleneksel Türk Motiflerinin Bazı Örneklerinin Marketri (Kakmacılık) Tekniğiyle Mobilya ve Ahşap Yüzeylerde Uygulanması", Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, sayı 37, Denizli, 261-279.
- İltar, G., Uslu, A., Demir, N. (2013) Trabzon İli Çaykara İlçesi Kabataş (Fotinos) Köyü Camii Rölöve - Restitüsyon – Restorasyon Projeleri Sanat Tarihi Araştırma Raporu, Zan Mimarlık.
- İnce, K. (2004) "Kabataş Köyü Merkez Camii / Çaykara-Trabzon", *Vakıflar Dergisi*, sayı 28, Ankara, 225-236.
- Karaaslan, M., (2021) Ankara'da Korunması Gerekli Bir Köy Camisi:Karahoca Köyü Camisi, *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 9/1, 171-185
- Karpuz, H., (1990) Trabzon'un Çaykara İlçesi Köylerinde Bulunan Bazı Camiler, *Vakıflar Dergisi*, sayı 21, Ankara, 281-298.
- Koçyiğit, F., (2019) Amasya'da Ahşap Tavanlı İki Cami Örneği: Şıhlar ve Kızılkışlacık Köyü Camileri, *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8/2, 1641-1658.
- Tuluk, Ö.İ., Kazaz, E., (2015) Trabzon Bölgesi Kırsal Cami Mimarisi Üzerine Tipolojik Bir Değerlendirme, 1. Uluslararası Geçmişten Günümüze Trabzon'da Dini Hayat Sempozyumu, Trabzon, Türkiye, 8 - 10 Ekim 2015, cilt.2, ss.1129-1146
- Zorlu, T., (2017) Karadeniz Bölgesi'nde Ahşap Camiler: Trabzon Örneği, *Mimarlık*, S 395

TEŞEKKÜR

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Vakıflar Genel Müdürlüğünden almış olduğum araştırma izni dahilinde Kabataş Mahallesi Merkez Cami'nin restorasyon raporunu ve çizimlerini şahsımla paylaşan Trabzon Vakıflar Genel Müdürlüğü çalışanlarına teşekkür ederim.